

Marzena Jaworska

Antoni Durski

KOLEKCJE
MUZEUM SPORTU I TURYSTYKI W WARSZAWIE

Marzena Jaworska

Antoni Durski

Kolekcja pamiątek ze zbiorów
Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

Warszawa 2020

Kolekcje Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

Redaktor serii: Marzena Jaworska

Redakcja i korekta: Małgorzata Izdebska-Młot

Tłumaczenie na język angielski: Marta Marek

Projekt graficzny, skład i łamanie: Maciej Przybyszewski

© Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

ISBN: 978-83-948745-3-7

Nakład: 300 egz.

Druk i oprawa:

MATRIX-DRUK Sp. z o.o. Sp.k.

ul. Okulickiego 7/9, 05-500 Piaseczno

Spis treści

Wstęp	5
Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w zbiorach Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie	7
Zarys historii Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”	9
Program wychowania fizycznego w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół” w II połowie XIX w.	13
Antoni Durski (1854–1908). Życie rodzinne i edukacja szkolna	17
Początki działalności gimnastycznej w Ochotniczej Straży Ogniowej „Sokół”	23
Działalność w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”	25
Lata 1875–1883	29
Lata 1884–1892	37
Lata 1893–1908	51
Zakończenie	67
Streszczenie	77
Abstract	78
Wybrana bibliografia	79

Wstęp

Mieli Niemcy swego Jahna, którego „ojcem gimnastyki niemieckiej” nazywają, mieli Czesi swego Tyrsza – to i my słusznie nazwać możemy Durskiego, nie ujmując zasług jego poprzednikom, „ojcem gimnastyki polskiej”. Oby mógł jeszcze podejmować swą chlubną i tak korzystną pracę i oby Mu danem ujrzyć jej dojrzałe owoce¹.

Wśród osób zasłużonych dla Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” należałoby wymienić wiele nazwisk, ale bez wątpienia najwybitniejszą postacią był Antoni Durski. W jego osobie sokolstwo zyskało jednego ze swoich najofiarniejszych działaczy. W drugiej połowie XIX i na początku XX w. był postacią znaczącą nie tylko we Lwowie, ale i na terenie całej Galicji. Swoją działalnością zyskał sobie wielki autorytet, szacunek i poważanie. Wyrazem tego był pomnik na Cmentarzu Łyczakowskim, ufundowany po jego śmierci ze składek członków Towarzystwa.

Antoni Durski (1854–1908) był wychowankiem Zakładu Gimnastycznego Edwarda Madejskiego, od 1875 r. nauczycielem gimnastyki w „Sokole” lwowskim, a od 1893 r. – po rozszerzeniu się „Sokoła” na teren całej Galicji i utworzeniu Związku Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolskich w Austrii – powierzono mu godność naczelnika Związku, którą tę funkcję pełnił do końca życia. Stał się jednym z najwybitniejszych działaczy ruchu gimnastycznego w zaborze austriackim. Kiedy w 1900 r. obchodził jubileusz 25-lecia pracy ówczesna prasa rozpisywała się o jego licznych zasługach:

Człowiek cichy i skromny nad miarę w życiu prywatnym. Jako „Sokół” pełen zawsze młodzieńczego zapału, oddany swej idei duszą i ciałem, może być niemal uważny za twórcę sokolstwa polskiego. Niespożytą energią, zachętą i własnym przykładem gromadził koło siebie ludzi, z których pomocą doprowadził do tego, że lwowskie sokole gniazdo jest dziś potęgą. Przyczynił się do powstania całego szeregu gniazd prowincjonalnych;

¹ „Przegląd Gimnastyczny” 1900, r. 4, nr 3, s. 3.

krakowskiemu „Sokołowi” zorganizował nauczycielskie grono; urządził zloty, których był duszą, a które tak świetnie przyczyniły się do wzrostu idei sokolej, stworzył polskie słownictwo gimnastyczne, wypierając skutecznie naleciałości obce czeskie i niemieckie. Nic dziwnego, że po tylu zasługach, druh Durski jest dziś jedną z najpopularniejszych postaci we Lwowie i wśród całego polskiego sokolstwa².

Durskiemu poświęcone zostały jak dotychczas krótkie wzmianki w opracowaniach zbiorowych na temat historii Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, w tym monografia z 1933 r. autorstwa dr. Mariana Wolańczyka³. Nie wyczerpują one jednak tematu. Znaczna część piszących o nim koncentrowała się na przytaczaniu faktów z działalności, opierając się na źródłach w postaci pośmiertnych wspomnień prasowych, obfitujących w tego typu informacje.

Niniejsze opracowanie jest próbą pełniejszego potraktowania tematu, z uwzględnieniem biograficznych wątków, w oparciu o zbiory Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. W pracy zaprezentowano 87 eksponatów, stanowiących reprezentatywną część kolekcji.

Rysunek węgłem, przedstawiający Antoniego Durskiego, wykonany przez związaną ze Stanisławem Przybyszewskim Anielę Pająkową. Malarka portretowała wiele znanych we Lwowie osób, najczęściej z kręgu bliskich przyjaciół (m.in. Mieczysława Pawlikowskiego, Zofię Rittnerową, Helenę Barlińską, Marię Bocheńską), Lwów, 1895 r.

² „Wiek XX” 1900, nr 27, s. 1.

³ M. Wolańczyk, *Pierwszy Naczelnik Sokolstwa. Wspomnienie w ćwierćwiecze zgonu*, Lwów 1933.

Antoni Durski (1854–1908). Życie rodzinne i edukacja szkolna

Byli oczywiście mężowie wielkich zasług w Sokolstwie, co mu skrzydeł potężnych do lotu i blasku w narodzie dodali. Ale oś budowy zawsze znajdowała się tam, gdzie stał Durski ze swym gronem fachowych pracowników. On garnął młodzież, on ją bezpośrednio kształtował w służbie szkolnej, on wychował nauczycieli, otworzył nomenklaturę i piśmiennictwo fachowe, on wreszcie roznosił słowa zachęty po kraju. Inni dali metodę i system, ale Durski jak słusznie powiedział towarzysz, a świądek jego pracy, Edmund Cenaar, dał Sokolstwu ludzi czynu. A wszak na ludziach czynu wszelka polega praca!¹³

Antoni Maciej Durski herbu Trzaska przyszedł na świat 23 lutego 1854 r. w Zbarażu, kresowym miasteczku na Podolu, w polsko-niemieckiej rodzinie. Pierwsze imię otrzymał po ojcu, szlachcicu, pozbawionym majątku, który dysponował skromnymi środkami finansowymi. Jako urzędnik austriackich domen państwowych, a w późniejszych latach kasjer Głównej Kasy Krajowej we Lwowie zdany był tylko na pobory urzędnicze. Matka – Augustyna z niemieckiego rodu Ortnerów – była osobą pragmatyczną i niezwykle pobożną, obdarzoną polotem poetyckim i artystyczną duszą, co przejawiało się w zamiłowaniu do muzyki. Mieszkańska krew matki oraz „wielka życiowa fantazja i szlachecki rozmach ojca”¹⁴ tworzyły klimat rodzinnego domu. Dorastał w nim w gronie braci: Karola (1849–1935), Władysława (1863–?) i Jana (1864–1926).

Kiedy wybuchło powstanie styczniowe Antoni miał 9 lat. Rok później – we wrześniu 1864 r. – rozpoczął naukę w III c. k. Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie, mieszczącym się wówczas w zabudowaniach

13 K. Kołakowski, op. cit., s. 2.

14 M. Wolańczyk, op. cit., s. 13.

klasztoru Bernardynów, przy ulicy Wałowej 18. Jego pierwsze świadectwo było jedną, wielką pochwałą. Nie było wówczas ustalonych stopni, każdy profesor wyrażał swoją opinię w sposób sobie właściwy. Czytamy w nim: „Sittliches Betragen: Lobenswert, Aufmerksamkeit: stets rege, Fleiss ausdauernd, Religion: ausgezeichnete Leistungen, lateinische sprache: ganz befriedigende Leistungen in jeder Hinsicht”¹⁵. Ostateczna ocena: „pierwsza klasa z wyróżnieniem” (*Erste Klasse mit Vorzug*), a ponieważ były to jeszcze tak zwane lokacje, otrzymał trzecią na 72 uczniów w pierwszym półroczu, piątą w drugim na 59 uczniów. W drugiej klasie otrzymał także ocenę końcową *Erste Klasse mit Vorzug* z lokacją szóstą w pierwszym i czwartą w drugim półroczu na 52 uczniów. Trzecią klasę ukończył z wyróżnieniem.

Rok 1867. We Lwowie powstało Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. Antoni był w czwartej klasie, gdy umarł jego ojciec. Całe wychowanie spadło na matkę, która czyniła starania o przyznanie renty wdowiej. Otrzymała ją 10 października tego samego roku. Śmierć ojca odbiła się na wynikach szkolnych chłopca. Po raz pierwszy na świadectwie za pierwsze półrocze pojawiła się ocena dostateczna (*genügend*) i to z religii. Za to zaniedbanie został dotkliwie ukarany przez matkę i już w drugim półroczu poprawił oceny, kończąc czwartą klasę z wyróżnieniem i lokacją trzecią. Rok szkolny 1867/1868 przyniósł zmiany nie tylko w życiu chłopca, ale i samej szkoły, w której pojawił się język polski jako urzędowy i wykładowy. Gimnazjum ukończył po ośmiu latach nauki, najpierw jako znakomity, a w dwóch ostatnich latach jako średni uczeń. 29 czerwca 1872 r. zdał maturę. Tamte chwile zostały utrwalone na pamiątkowej fotografii przedstawiającej maturzystów i grono nauczycielskie. Z niektórymi kolegami spotkał się ponownie w 1897 r. na zjeździe absolwentów, w 25. rocznicę złożenia egzaminu dojrzałości.

Po ukończeniu gimnazjum odbył jednoroczną służbę wojskową (1872–1873) i otrzymał stopień porucznika. Przez kolejne dwa lata kontynuował naukę na Politechnice Lwowskiej (1873–1876), jednak z powodu zbyt dużych kosztów przeniósł się na Uniwersytet, na prawo. Przerwał naukę po dwóch latach. Od tej chwili postanowił poświęcić się zawodowo gimnastyce.

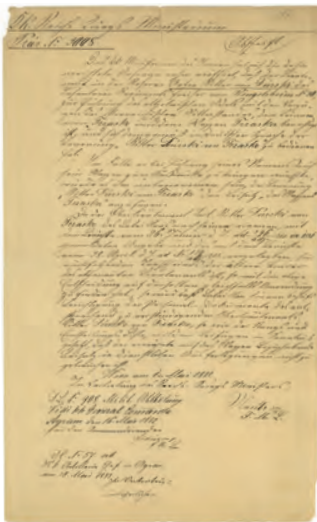
15 Sprawowanie: godne pochwały, Uwaga: wzmożona, Pracowitość: wytrwały, Religia: wymienione osiągnięcia, Język łaciński: całkowicie zadowolające osiągnięcia pod każdym względem.

Antoni Durski, ojciec naczelnika związkowego, fotografia wykonana we Lwowie ok. 1867 r.

Jan Durski, młodszy brat naczelnika związkowego, fotografia wykonana we Lwowie w 1891 r.

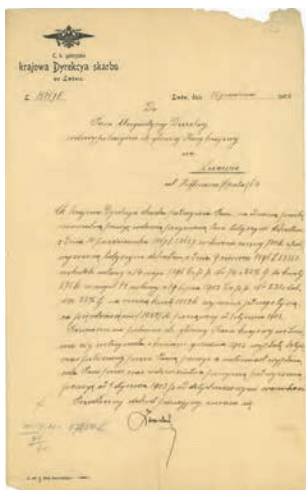
Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w sprawie zapisu rodowego nazwiska, Wiedeń, 1882 r.

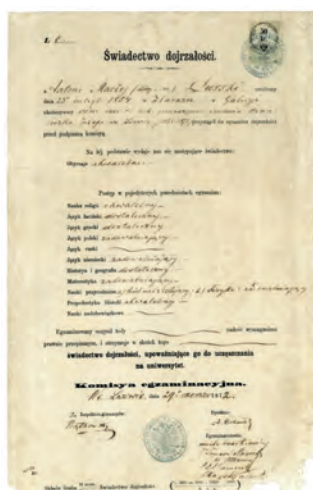
Świadectwo szkolne Antoniego Durskiego z 1865 r.

Świadectwo szkolne Antoniego Durskiego z 1868 r.

Pismo Krajowej Dyrekcji Skarbu we Lwowie do Augustyny Durskiej, w sprawie podniesienia renty wdowiej, Lwów, 1902 r.

Świadectwo maturalne Antoniego Durskiego, Lwów, 1872 r.

Fotografia grupowa przedstawiająca maturzystów Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie, Lwów, 1872 r.

Fotografia grupowa przedstawiająca absolwentów Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie, zrobiona w 25. rocznicę złożenia egzaminu dojrzałości, Lwów, 1897 r.

Dokument w języku łacińskim poświadczający wpisanie Antoniego Durskiego w poczet studentów prawa Uniwersytetu Lwowskiego, Lwów, 1878 r.

Index lectionum
 Anno 1878/79
 Antoni Durski (Prawo) / Durski

№	Przedmiot	Indeks	Wzrost	Waga	Wiek	Wzrost	Waga	Wiek
1	Przebieg choroby	1						
2	Przebieg choroby	2						
3	Przebieg choroby	3						
4	Przebieg choroby	4						
5	Przebieg choroby	5						
6	Przebieg choroby	6						
7	Przebieg choroby	7						
8	Przebieg choroby	8						
9	Przebieg choroby	9						
10	Przebieg choroby	10						

Per semestre I
 1878/79

№	Przedmiot	Indeks	Wzrost	Waga	Wiek	Wzrost	Waga	Wiek
1	Przebieg choroby	1						
2	Przebieg choroby	2						
3	Przebieg choroby	3						
4	Przebieg choroby	4						
5	Przebieg choroby	5						
6	Przebieg choroby	6						
7	Przebieg choroby	7						
8	Przebieg choroby	8						
9	Przebieg choroby	9						
10	Przebieg choroby	10						

1879/80

№	Przedmiot	Indeks	Wzrost	Waga	Wiek	Wzrost	Waga	Wiek
1	Przebieg choroby	1						
2	Przebieg choroby	2						
3	Przebieg choroby	3						
4	Przebieg choroby	4						
5	Przebieg choroby	5						
6	Przebieg choroby	6						
7	Przebieg choroby	7						
8	Przebieg choroby	8						
9	Przebieg choroby	9						
10	Przebieg choroby	10						

Indeks Antoniego Durskiego, studenta prawa Uniwersytetu Lwowskiego, lata 1878–1880

Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie posiada w swoich zbiorach unikatową kolekcję związaną z działalnością Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” – pierwszej na ziemiach polskich organizacji sportowej. Szczególnie cenne – bo pochodzące z pierwszego okresu działalności – są pamiątki z rodzinnego archiwum Antoniego Durskiego (1854–1908). Był on jednym z najwybitniejszych działaczy ruchu gimnastycznego w zaborze austriackim 2 poł. XIX i pocz. XX w. W 1875 r. został nauczycielem gimnastyki w „Sokole” lwowskim, a w 1893 r. – po rozprzestrzenieniu się organizacji na terenie całej Galicji i utworzeniu Związku Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolskich w Austrii – powierzono mu godność naczelnika Związku, którą to funkcję pełnił do końca życia. Na lata jego działalności przypada ogromny rozwój „Sokoła” zarówno organizacyjny, jak i programowo-metodyczny. Durski zmodyfikował, wspólnie ze swoimi współpracownikami, czeski model ćwiczeń. Wypracował własny system gimnastyczny, zwany systemem „Sokolim” albo „systemem i metodą Durskiego”. Był twórcą polskiej terminologii gimnastycznej oraz autorem m.in. pierwszego dzieła w języku polskim poświęconego gimnastyce kobiecej. Swoją działalnością już za życia zyskał wielki autorytet, stając się postacią znaczącą nie tylko we Lwowie, ale i na terenie całej Galicji.

Mazowsze.
serce Polski

cena: 17,00 zł